

การปกครองนครน่านจากรัฐจารีตสู่การสร้างรัฐสมัยใหม่ในรัชกาลที่ 5
The Historical Nan Administration from The Traditional State
to The Creation of The Modern State
in The Reign of King Rama V

พงศ์ศิริ พงศ์อาริยะมงคล
สาขาวิชาการเมือง คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง ประเทศไทย

Pongsiri Pongariyamongkol
E-mail: pongsiri999@hotmail.com
Politics, Faculty of Political Science,
Ramkhamhaeng University, Thailand

Received: November 17, 2020 / Revised: December 4, 2020 / Accepted: December 8, 2020

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปฏิรูปสยามและการปกครองนครน่านจากรัฐจารีตสู่การสร้างรัฐสมัยใหม่ในรัชกาลที่ 5 ของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ และยอมรับการเปลี่ยนแปลงการปกครองตามสยามโดยมีปัจจัยทั้งภายในและปัจจัยภายนอกเร่งรัดให้ดำเนินการปฏิรูปในด้านต่างๆโดยไม่ใช้กำลังทหารเข้าบังคับ

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยภายในของสยาม คือ การปรับตัวเข้าหาชาติตะวันตกและยอมรับการเปลี่ยนแปลงแบบรัฐชาติหรือรัฐสมัยใหม่ตามรูปแบบของชาติตะวันตกเนื่องจากรัชกาลที่ 5 ทรงมีระยะเวลาการปกครองแผ่นดินที่ยาวนานกว่าสี่สิบปีทรงมีบรรดาพระอนุชา และพระราชโอรสที่สำเร็จการศึกษามาจากชาติตะวันตกให้การช่วยเหลือในด้านต่างๆและมีความสามัคคีกันในกลุ่มผู้นำซึ่งมีศูนย์รวมอำนาจอยู่ที่รัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงทราบถึงความพ่ายแพ้ของชาติที่โอบล้อมสยามอยู่ในเวลานั้นและทรงยุติความขัดแย้งภายในสยามลงได้ก่อปรกับชนชั้นนำในสยามพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลงส่งผลทำให้นโยบายการปรับตัวและการเปิดประเทศยอมรับการเข้ามาของชาติตะวันตกเป็นไปด้วยความราบรื่นเมื่อเปรียบเทียบกับชาติที่โอบล้อมสยามอยู่ในขณะนั้น

คำสำคัญ: สถานการณ์สร้างชาติ; กาลเวลาสร้างวีรบุรุษ; การปรับตัวสร้างความเป็นไท

สำหรับปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อสยามนครน่านและนครรัฐในล้านนาในการปฏิรูปและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองจากรัฐจารีตสู่การปกครองแบบรัฐสมัยใหม่เกิดจากอิทธิพลของอังกฤษและฝรั่งเศสที่มีแสนยานุภาพทั้งด้านการทหารและอาวุธยุทโธปกรณ์ที่เหนือกว่ามีส่วนผลักดันให้สยามเร่งรัดสร้างรัฐสมัยใหม่แบบชาติตะวันตกได้สำเร็จในสมัยรัชกาลที่ 5 ส่งผลให้นครน่านในสมัยของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ยอมรับการปฏิรูปและการเปลี่ยนแปลงตามสยามต่อมาสยามสามารถรวบรวมหัวเมืองรัฐประเทศราชทุกพื้นที่รวมถึงนครน่านโดยไม่ใช้กำลังทหารเข้าบังคับเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทยสืบมาจนถึงปัจจุบัน

Abstract

This research It is qualitative research by studying and researching related documents (documentary research) with objectives. To study the reform of Siam and the government of Nan from the traditional state to the creation of a modern state in King Suriyaphong Pharidet And accept the change of rule under Siam With both internal and external factors urged to implement reforms in various areas without the use of military force.

The results of the study found that;

the internal factor of Siam is the adaptation to the Western nation and accepting the change of the state, nation or modern state according to the model of the western nation, since Rama V had a period of ruling over forty years. There are younger monks And the son, who graduated from the West, provided assistance in various fields and was united in a group of leaders centered on King Rama V. At that time, and he ended the conflict within Siam, together with the Siamese elite ready to embrace the change, the policy of adjustment and opening of the country to accept Western entry was smooth compared to The nation that surrounded Siam at that time For external factors Which affects Siam Nakorn Nan and Lanna City-State in the reform and transformation of the form of government from the traditional state to the modern state government Born of British and French influence Rattling Both military and superior weapons helped push Siam to expedite the construction of a modern western-style state successfully during the reign of King Rama V. In the time of King SuriyaphongPhritdej accepted reform and transformation according to Siam. Later, Siam was able to merge All provinces, states, countries, including Nan, without the use of military force Become a part of the Kingdom of Thailand dating to the present.

Keywords: The Situation to Create a Nation; Time Creates Heroes; Adjustment to Create Freedom

บทนำ

นครน่านปัจจุบัน คือ จังหวัดน่าน สันนิษฐานว่าได้สร้างขึ้นในปี พ.ศ.1911 (ค.ศ. 1368) ตั้งเมืองชื่อว่า “นันทบุรี” ภายหลังเรียกว่า “เมืองน่าน” เนื่องจากตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำน่าน (สร้อยดี อ่องสกุล, 2561, หน้า 34, 85) และเป็นเมืองที่ไม่ได้ขึ้นตรงต่อเมืองสุโขทัยในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทย มีรูปแบบการเป็นเครือข่ายในสมัยพญาครามเมืองและพญาผากอง ตามที่ระบุไว้ใน ตรี อมาตยกุล (2513, หน้า 115) ว่า “... เบื้องเหนือแม่น้ำน่านถือแดนเจ้าพระยาผากองเจ้าเมืองน่านเมืองพลว. . .” แสดงให้เห็นถึงนครน่านเป็นเมืองอิสระจึงมีการจารึกถึงเขตแดนของเมืองสุโขทัยในครน่านเคยอยู่ภายใต้การปกครองของสุโขทัยในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งเป็นยุคที่สุโขทัยเรืองอำนาจมากที่สุด ดังปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกกรุงสุโขทัยหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหง ดังมีข้อความว่า “. . . พ่อขุนรามคำแหงนั้นหาเป็นท้าวเป็นพระยาแก่ไทยทั้งหลาย. . . ด้วยรู้ด้วยหลัก ด้วยแก้วด้วยหาญ ด้วยแคะด้วยแรง หากคนจักเสมอมิได้อาจปราบฝูงข้าศึกมีเมืองกว้างขวางหลายปราบเบื้องตะวันออกสอดสระหลวงสองแคว ลุมบาจายสคาเท้าฝั่งของถึงเวียงจันทน์เวียงคำเป็นที่แล้ว เบื้องหัวนอนรอดคนที่พระบางแพรสุพรรณภูมิราชบุรีเพชรบุรีศรีธรรมราชฝั่งทะเลสมุทรเป็นที่แล้วเบื้องตะวันตกสอดเมืองฉอดเมือง. . . หงสาวดีสมุทรทำเป็นแดนเบื้องดินนอนสอดเมืองแพร่เมืองม่านเมือง...เมืองพลวพื้นฝั่งของเมืองขวาเป็นที่แล้ว. . .” (ประชุมศิลาจารึกสยามภาคที่ 1: จารึกกรุงสุโขทัยฯ, 2515, หน้า 10) นอกจากนี้คำว่า “นครน่าน” หรือ “นครเมืองน่าน” ยังได้ปรากฏในเอกสารราชกิจจานุเบกษาที่เจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ได้รับการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมจาก รัชกาลที่ 5 พระราชทานตามพระสุพรรณบัฏ โดยทรงได้สถาปนาเลื่อนฐานันดรศักดิ์เป็น “พระเจ้านครเมืองน่าน” (“ประกาศตั้งพระเจ้าฯ,” 2446)

ในที่นี้ ผู้เขียนใช้คำว่า “นครน่าน” แทนคำว่า เมืองน่าน เวียงน่าน และคำอื่น ๆ และใช้ปีของพุทธศักราชเป็นหลักในบางกรณีอาจจะวงเล็บปีคริสต์ศักราชไว้ด้วยส่วนคำว่า “จังหวัดน่าน” หมายถึง จังหวัดน่านที่ได้กล่าวถึง “นครน่าน” หลังจากที่ได้มหาพรหมสุรธาดา เจ้าผู้ปกครองนครน่านองค์สุดท้าย คือ องค์ที่ 64 ที่ปกครองนครน่าน ระหว่าง พ.ศ. 2461-2474 (ค.ศ.1918-1931) ถึงแก่พิราลัย (กรมศิลปากร, 2537, หน้า 63) ศูนย์กลางอำนาจของสยามในยุคนั้นคือกรุงเทพมหานครภายใต้การนำของรัชกาลที่ 5 ซึ่งในปี พ.ศ. 2435 (ค.ศ. 1892) พระองค์ได้จัดส่งข้าหลวงหรือผู้แทนจากสยามเข้ากำกับดูแลการบริหารราชการแทนเจ้าผู้ปกครองนครน่านพร้อมกับให้คำแนะนำการปกครองแบบรัฐสมัยใหม่ ผู้แทนดังกล่าวเรียกว่า “ข้าหลวงประจำเมือง” (กรมศิลปากร, 2537, หน้า 55) ต่อมาในระหว่างปี พ.ศ. 2442-2458 (ค.ศ. 1899-1915) การปกครองระบบเทศาภิบาลของสยามได้พัฒนาและขยายตัวมากขึ้นคือไปยังหัวเมืองชั้นใน หัวเมืองชั้นนอก และหัวเมืองรัฐประเทศราชต่างๆ ทั้งยังได้รับความร่วมมือจากเจ้าผู้ปกครองในหัวเมืองนั้น ๆ ด้วยตีรวมถึงนครน่านด้วย (เดช บุนนาค, 2548, หน้า 65) หลังจากที่มีการปกครองระบบเทศาภิบาลครอบคลุมทุกพื้นที่แล้วรัชกาลที่ 5 ทรงจัดส่งผู้แทนของสยามไปปกครองแทนเจ้าผู้ปกครองนครน่าน ที่เรียกว่า “ข้าราชการ” เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัดคลังจังหวัด และสรรพากรจังหวัดเป็นต้นเข้าไปประจำหน่วยงานต่าง ๆ เรียกกันว่า “เค้ายาสูบหลวง” โดยเจ้าผู้ปกครองนครน่านถูกกำหนดรายได้เป็นอัตราเงินเดือนสำหรับส่วยสาอากรต่าง ๆ ก็เก็บเข้าท้องพระคลัง

ทั้งสิ้นหลังจากเจ้ามหาพรหมสุรธาตาถึงแก่พิราลัยตำแหน่งของเจ้าผู้ปกครองนครน่านจึงถูกยุบเลิก (องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, 2549, หน้า 29)

คำว่า “สยาม” ผู้วิจัย หมายถึง อาณาจักรสยาม หรือประเทศสยาม ที่มีหัวเมืองรัฐประเทศราชต่าง ๆ ได้เข้ามาอยู่ภายใต้การปกครองของสยามโดยนับตั้งแต่รัชสมัยของ รัชกาลที่ 1 แห่งราชวงศ์จักรีถึงรัชสมัยของ รัชกาลที่ 8 ซึ่งเป็นไปตามกฎหมายที่กำหนดไว้ เมื่อ 26 สิงหาคม พ.ศ.2482 (ค.ศ. 1939) เท่านั้น ทั้งนี้ เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 (ค.ศ. 1932) ฉบับลงวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 (ค.ศ. 1932) ได้ทำการแก้ไขชื่อหรือนามของประเทศสยาม เป็นประเทศไทย ใน พ.ศ.2482 (ค.ศ. 1939) (สุรพันธ์ ทับสุวรรณ และจุฑา เตชะกุก, 2556, หน้า 45) สำหรับคำว่า “กรุงเทพมหานคร” ให้หมายถึงชื่อของเมืองหลวงของสยาม และ “รัตนโกสินทร์” ให้หมายถึงชื่อหรือนามส่วนหนึ่งของกรุงเทพมหานคร หรือกรุงเทพ ฯ ซึ่งมีกอ้างอิงในประวัติศาสตร์ เช่น สมัยรัตนโกสินทร์ ดังนั้นคำว่า “กรุงเทพมหานคร” และ “รัตนโกสินทร์” จึงมีความหมายเดียวกันที่แปลว่า เมืองหลวงหรือศูนย์กลางการปกครองของสยามและเป็นศูนย์กลางของอำนาจในการควบคุมหัวเมืองรัฐประเทศราชต่าง ๆ เข้ามาเป็นประเทศสยาม ทำให้ประเทศสยามมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคงในรูปแบบของรัฐสมัยใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

นับตั้งแต่ต้นครุฑน่านได้ขอเข้าเป็นขอบขันฑสีมาของกรุงเทพ ฯ ในสมัยรัชกาลที่ 1 สืบทอดมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 อังกฤษและฝรั่งเศสได้แผ่อิทธิพลเข้ามายังสยาม และสามารถยึดครองชาติที่โอบล้อมสยามอยู่ได้ทุกด้านแล้ว และนครน่านเป็นเมืองชายขอบพระราชอาณาเขตของสยามที่ติดกับลาว ซึ่งเป็นเขตอิทธิพลของรัฐอาณานิคมของฝรั่งเศสสยาม สยามจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อต้นครุฑน่าน รวมถึงหัวเมืองในล้านนามากยิ่งขึ้น หากถูกฝรั่งเศสใช้กำลังเข้ายึดครองแล้วผนวกล้านนาทั้งหมดรวมกับล้านช้างแล้วประกาศเป็นเขตการปกครองเดียวกัน จะทำให้สยามสูญเสียหัวเมืองรัฐประเทศของสยาม และอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสยาม ซึ่งอาจทำให้สยามสูญเสียอำนาจอธิปไตยให้กับชาติตะวันตกได้โดยง่าย ดังนั้นสยามจึงจำเป็นต้องมีบทบาทในการเข้ามาให้การช่วยเหลือหัวเมืองรัฐประเทศราช ในส่วนที่มีความสำคัญของสยามไว้ โดยเฉพาะนครน่านซึ่งติดกับลาวทั้งนี้เพื่อแสดงถึงเขตอำนาจการปกครองของสยาม ในรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงดำเนินการอย่างไรต่อหัวเมืองรัฐประเทศราชทุกพื้นที่รวมถึงนครน่าน เพื่อสร้างความชอบธรรมในการควบคุมหัวเมืองรัฐประเทศราชของสยามทุกพื้นที่ให้เข้ามาเป็นรัฐสยามเพียงรัฐเดียวโดยไม่ใช้กำลังทหารเข้าบังคับด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงศึกษาค้นคว้าหาคำตอบให้กับคำถามที่ตั้งไว้เพื่อให้ทราบถึงพระปรีชาสามารถของรัชกาลที่ 5 ทรงดำเนินการอย่างไรต่อต้นครุฑน่านและหัวเมืองรัฐประเทศราชทุกพื้นที่ให้ยอมรับและเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสยามสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการปฏิรูปสยามและการปกครองนครน่านจากรัฐจารีตสู่การสร้างรัฐสมัยใหม่ในรัชกาลที่ 5 ของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ และยอมรับการเปลี่ยนแปลงการปกครองตามสยามโดยมีปัจจัยทั้งภายในและปัจจัยภายนอกเร่งรัดให้ดำเนินการปฏิรูปในด้านต่าง ๆ โดยไม่ใช้กำลังทหารเข้าบังคับ

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้คือ ใช้การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (documentary research) เช่นจดหมายเหตุแห่งประเทศไทย หอจดหมายเหตุแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หอสมุดมหาวิทยาลัยรามคำแหง กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ และศูนย์เอกสารแห่งประเทศไทยของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พงศาวดาร ทั้งจากหนังสือ ตำรา เอกสาร คัมภีร์โบราณ งานนิพนธ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารที่เป็นหลักฐานชั้นต้น มีทั้งที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์ เช่นใบบอก รายงาน และที่ได้ตีพิมพ์แล้ว เช่นราชกิจจานุเบกษา รายงาน ประชุมพงศาวดาร เป็นต้น เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการศึกษาวิจัยเพื่อให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

ผลการวิจัย

การปกครองนครน่านจากรัฐจารีตสู่การสร้างรัฐสมัยใหม่ในรัชกาลที่ 5

การปกครองนครน่านและหัวเมืองรัฐประเทศราชของสยามมีฐานะเช่นเดียวกันกับในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 ในด้านการปกครองเจ้าผู้ปกครองนครน่านและเจ้าผู้ปกครองในหัวเมืองรัฐประเทศราชต่างๆ มีฐานะเป็นกษัตริย์ท้องถิ่นการปกครองแบบรัฐราชาธิราช (สร้อยดี อ่องสกุล, 2561ก, หน้า 314-315) เศรษฐกิจมีการแลกเปลี่ยนสินค้ามากกว่าการใช้ระบบเงินตราสำหรับการทำมาหากินเพื่อการยังชีพเป็นเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเองในด้านการทำไร่และทำนา ปลูกข้าว ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพ (สมศักดิ์ ลือราช, 2529, หน้า 51) ดังจะเห็นได้จากการออกกฎหมายอาญาจักรหลักคำของนครน่าน สมัยเจ้านันทวรฤทธิเดช ได้ส่งเสริมการแผ้วถางพื้นที่ของป่าไม้ให้เป็นนา มีข้อความบันทึกไว้ว่า “. . . อย่าหื้อเจ้านายท้าวขุนไพร่ไทยทั้งหลายได้เหิงขวาง ปาดงที่ควรเบิกเปินโห่ง เปนนานตามแต่ผู้จักสั่งแปงเบิกบายหื้อเปินโห่งเปนนานสืบต่อไป. . .” (สร้อยดี อ่องสกุล, 2559, หน้า 158) เป็นการแสดงให้เห็นถึงการทำนาในนครน่านนั้น เพื่อปลูกข้าวเก็บไว้บริโภคมากกว่าการค้าขายหรือการส่งออก เนื่องจากพื้นที่ราบที่ใช้ทำนามีน้อย (สมศักดิ์ ลือราช, 2529, หน้า 52) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจได้ขยายตัวในรูปแบบการส่งออกเริ่มในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ทำให้มีการติดต่อค้าขายระหว่างหัวเมืองเพิ่มขึ้นและมีความเกี่ยวข้องกับชาติตะวันตกคืออังกฤษและฝรั่งเศสจากกิจการป่าไม้ในล้านนา (สร้อยดี อ่องสกุล, 2561ก, หน้า 390) นครน่านมีการคมนาคมที่ลำบากจึงมีการติดต่อกับหัวเมืองอื่นๆ น้อยมาก เป็นเมืองที่ยังอยู่ห่างไกลความเจริญมีความเจริญทางวิทยาการน้อยกว่าพื้นที่อื่น ๆ ในหัวเมืองล้านนานครน่านยึดมั่นอยู่กับขนบธรรมเนียมประเพณีและมีสภาพเศรษฐกิจที่แสนจะยากจน เป็นสังคมดั้งเดิมราษฎรส่วนใหญ่มีอายุสั้นและไม่ได้รับการศึกษา (สมศักดิ์ ลือราช, 2529, หน้า 62)

การปกครองนครน่านเกี่ยวข้องกับสยามตั้งแต่เจ้าอัตถวรปัญโญปกครองนครน่านระหว่าง พ.ศ. 2329-2353 (ค.ศ. 1786-1810) ได้ขอเข้าเป็นข้าขอบขัณฑสีมากับสยามในสมัยรัชกาลที่ 1 (กรมศิลปากร, 2537, หน้า 62) สำหรับความสัมพันธ์กับชาติตะวันตกเริ่มขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 นับตั้งแต่สยามตกลงทำสนธิสัญญาเบอรนีย์กับชาติอังกฤษ (ลิขิต ธีรเวคิน, 2554, หน้า 90) ทำให้อิทธิพลของชาติตะวันตกแผ่เข้าสู่สยามและหัวเมืองรัฐประเทศราชของสยาม รวมถึงนครน่านซึ่งด้านตะวันตกของสยามอินเดียและพม่า ถูกอังกฤษยึดครองและด้านตะวันออกของสยามเวียดนาม เขมร และลาว ถูกฝรั่งเศสยึดครองแล้วประกาศรวมเขตแดนจัดตั้งเป็น “อินโดจีนฝรั่งเศส” ในปี พ.ศ. 2430 (ค.ศ. 1887) พื้นที่ด้านตะวันออกและด้านตะวันตกสยามได้สูญเสียเมืองที่เคยอยู่ภายใต้การปกครองให้กับฝรั่งเศสและอังกฤษในเวลาต่อมา (รงรอง วงศ์โอบอ้อม, 2560, หน้า 243-245) ในปี พ.ศ. 2385 (ค.ศ. 1842) จักรวรรดิจีนได้พ่ายแพ้ต่ออังกฤษในสงครามฝิ่น รัชกาลที่ 4 ซึ่งปกครองสยามอยู่ในขณะนั้นทรงตระหนักถึงแสนยานุภาพในการใช้อาวุธมีกองทัพเรือที่ทันสมัยและอำนาจทางการทหารที่เหนือกว่าสยาม พระองค์ทรงคำนึงถึงความปลอดภัยและความอยู่รอดของสยามทำให้ทรงดำเนินนโยบายเปิดประตูประเทศสยามเพื่อต้อนรับการเข้ามาของชาติตะวันตกและส่งผลให้เกิดสนธิสัญญาความสัมพันธ์ทางการทูตและการค้าระหว่างสยามกับอังกฤษเรียกว่า สนธิสัญญาเบาว์ริงในปี พ.ศ. 2398 (ค.ศ. 1855) แม้ว่าสนธิสัญญาดังกล่าว สยามจะเสียเปรียบมากกว่าก็ตาม จึงจำเป็นต้องยินยอมทั้งนี้เพื่อเปิดประเทศต้อนรับและเป็นการสานสัมพันธ์ไมตรีกับชาติตะวันตกที่สำคัญที่สุดเพื่อความอยู่รอดของเอกราชและอำนาจอธิปไตยของชาติสยาม (ลิขิต ธีรเวคิน, 2554, หน้า 93-96)

การที่สยามยอมเปิดประเทศและการปรับตัวเข้าหาชาติตะวันตกตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ทรงดำเนินนโยบายการปฏิรูปการปกครอง โดยนำระบบเทศาภิบาลไปยังพื้นที่หัวเมืองล้านนา ก่อนพื้นที่อื่น ๆ และขยายรูปแบบการปกครองเข้าไปยังนครน่านอย่างจริงจังในปี พ.ศ. 2439 (ค.ศ. 1896) เจ้าผู้ปกครองนครน่าน ยอมรับและเร่งรัดให้สยามจัดการปกครองนครน่าน ให้เป็นแบบเดียวกับเชียงใหม่ (สรสวดี ประยูรเสถียร, 2523, หน้า 140) จึงทำให้เกิดรูปแบบของรัฐบาลหรือรัฐสมัยใหม่และพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ เจ้าผู้ปกครองนครน่านมีบทบาทและมีความสำคัญในห้วงที่สยามต้องเผชิญกับการขยายอิทธิพลของชาติตะวันตกอย่างหนัก ทางด้านตะวันตกสยามต้องเผชิญกับการขยายอิทธิพลของอังกฤษ ซึ่งยึดพม่าได้ในปี พ.ศ. 2429 (ค.ศ. 1886) ถือว่าเป็นการล่มสลายและปิดฉากราชวงศ์คองบองของพม่าในเงื้อมมือของอังกฤษ (Edwardes, 1967, p. 48) และด้านตะวันออกฝรั่งเศสได้แผ่อิทธิพลในดินแดนลาว จึงมีผลกระทบโดยตรงกับนครน่านซึ่งมีเขตแดนติดต่อกับรัฐอาณาจักรของฝรั่งเศสนครน่าน จึงมีความสำคัญต่อสยามมากยิ่งขึ้น (สรสวดี อ่องสกุล, 2561ก, หน้า 308)

บทบาทของ พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ เจ้าผู้ปกครองนครน่าน มีความสำคัญต่อการปกครองสยามในสมัยรัชกาลที่ 5 อาทิ การสนองงานการปฏิรูปประเทศสยามนครน่าน ได้ดำเนินนโยบายตามสยามที่ดำเนินการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและการปฏิรูปประเทศ พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ เข้าใจสถานการณ์ทางการเมืองในล้านนาที่ควรยอมรับและปฏิบัติตามนโยบายของสยามกอบกู้กับมีความจงรักภักดีต่อรัชกาลที่ 5 และเป็นการรักษา

นครน่านไม่ให้ถูกฝรั่งเศสควมรวมนเป็นส่วนหนึ่งของลาว เนื่องจากมีอาณาเขตติดต่อกันการดำเนินนโยบายให้สอดคล้องกับสยามนั้นจะได้ประโยชน์ร่วมกันทั้งด้านการเมืองการปกครองเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงความปลอดภัยของนครน่าน (จังหวัดทหารบกน่าน, 2552, หน้า 71) พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ได้รับการยกย่องว่ามีพระอัจฉริยภาพด้านการปกครองนครน่านอย่างสูง ส่งผลให้มีความเจริญมากขึ้นและมีความสำคัญต่อสยาม จึงได้รับความไว้วางใจจากสยามเป็นอย่างมากโดยเฉพาะในการสนองตอบการปฏิรูปการปกครองของ รัชกาลที่ 5 นครน่านมีเมืองที่ขึ้นตรง จำนวน 45 เมือง ให้ความร่วมมือในการตอบสนองสยามเป็นอย่างดี (สมศักดิ์ ลือราช, 2529, หน้า 46)และบทบาทด้านทหารในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้ร่วมไปในราชการทัพกับกองทัพสยามหลายครั้ง (จังหวัดทหารบกน่าน, 2552, หน้า 72) เช่นสงครามเชียงตุง ในขณะที่ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าราชวงศ์ของนครน่านการยึดตีเมืองเชียงตุง ซึ่งเดิมเคยเป็นเมืองขึ้นของพม่ามาก่อน แต่ภายหลังที่อังกฤษตีชิงได้เจ้าเมืองเชียงตุงก็ยอมเป็นเมืองขึ้นของพม่าอีก (องค์การคำครุสภา, 2507, หน้า 148-151) และยังมีบทบาทหน้าที่เป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างสยามกับแคว้นเมืองเชียงตุงทำให้เชียงตุงยอมสวามิภักดิ์ได้เจ้าผู้ปกครองนครน่านจึงเปรียบเสมือนผู้แทนของสยาม สำหรับการร่วมปราบฮ่อ ในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น นครน่านซึ่งตั้งอยู่ด้านตะวันออกของดินแดนล้านนาและอยู่ใกล้กับลาวซึ่งเป็นดินแดนที่ถูกกรูกรานจากพวกฮ่อจึงเพิ่มความสำคัญต่อสยามมากขึ้นทั้งนั้นนครน่านถือว่าเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญในการนำกำลังขึ้นไปปราบปรามฮ่อ (สมศักดิ์ ลือราช, 2529, หน้า 87) ดังนั้นยุทธปัจจัยสงครามกองทัพหลวงที่ต้องเดินทางจากกรุงเทพ ฯ ขึ้นไปปราบฮ่อจำเป็นต้องอาศัยการเกณฑ์เสบียงอาหารหรือการส่งกำลังบำรุงที่สำคัญ จากหัวเมืองต่าง ๆ ที่กองทัพสยามผ่านซึ่งความลำบากเหล่านี้ได้ปรากฏในพระบรมราโชวาทของรัชกาลที่ 5 ทรงพระราชทานแก่แม่ทัพในครั้งนั้นว่า “... เข้าจะควรเกณฑ์เอาจากหัวเมืองใดเพิ่มเติมขึ้นอีกมากน้อยเท่าใดก็เกณฑ์ได้ทุกเมืองตามอำนาจแม่ทัพ...” (สุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสง-ชูโต), 2504, หน้า 182) ด้วยเหตุผลดังกล่าวพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ จึงมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนเสบียงให้แก่กองทัพสยามทำให้สยามยอมรับและส่งผลต่อการควมรวมนครน่านเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสยาม ในเวลาต่อมาด้วยความสมัครใจ โดยไม่ใช้กำลังทหารเข้ายึดอำนาจปกครองในรูปแบบเดียวกัน ที่ชาติตะวันตกส่วนมาก เข้ายึดชาติต่าง ๆ เข้ามาเป็นรัฐอาณานิคม

นับตั้งแต่อังกฤษและฝรั่งเศสเข้ามามีอิทธิพลในสยามมากกว่าชาติอื่น ๆ นั้นเป็นห้วงระยะเวลาของรัชกาลที่ 5 ขึ้นครองสิริราชสมบัติในครั้งแรกพระองค์ทรงมีพระชนมายุเพียง 15 พรรษา ดังนั้นอำนาจทางการบริหารราชการแผ่นดินและอำนาจทางการเมืองรวมถึงอำนาจในด้านต่าง ๆ จึงตกแก่สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วงขุนนาคน) ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (สมโชติ อ๋องสกุล, 2560, หน้า 27) ซึ่งเห็นได้จากความอึดอัดพระทัยที่ทรงแสดงให้ทราบถึงปัญหาต่างๆ นั้นได้บันทึกไว้ในเอกสารในพระราชหัตถเลขาของรัชกาลที่ 5 ได้บรรยายความในพระทัยถึงเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ดังมีข้อความตอนหนึ่งว่า “... ในเวลานั้นอายุพ่อเพียง 15 ปีกับ 10 วันไม่มีการดาบมีญาติฝ่ายมารดาที่ล้วนแต่โลเลเหลวไหลหรือไม่โลเลเหลวไหลก็ได้ตั้งอยู่ในตำแหน่งราชการอันใดเป็นหลักฐานฝ่ายญาติข้างพ่อคือเจ้านายทั้งปวงก็ตกอยู่ในอำนาจของสมเด็จพระเจ้าพระยาแลต้องรักษาตัวรักษาชีวิตอยู่ด้วยกันทั่วทุกองค์ที่ไม่เอื้อเพื่อการ

อันใดก็มีโดยมากฝ่ายข้าราชการถึงว่ามีผู้ที่ได้รับใคร่สนทนสมอยู่บ้างก็เป็นผู้น้อยโดยมากที่เป็นผู้ใหญ่ก็ไม่มีกำลังสามารถจะอุดหนุนอันใดฝ่ายพี่น้องซึ่งร่วมบิดาหรือร่วมทั้งมารดาที่เป็นเด็กมีแต่อายุต่ำกว่าพอลงไปไม่สามารถจะทำอะไรได้ทั้งสิ้นส่วนตัวพ่อเองยังเป็นเด็กอายุเพียงเท่านั้นไม่มีความสามารถรอบรู้ในราชการอันใดที่จะทำตามหน้าที่แม้แต่เพียงเสมอเท่าที่ทูลกระหม่อมทรงประพุดติมาแล้วได้ยังซ้ำเจ็บเกือบจะถึงแก่ความตายอันไม่มีผู้ใดสักคนเดียวซึ่งจะเชื่อว่าจะรอด ยังซ้ำถูกอันตรายอันใหญ่คือทูลกระหม่อมเสด็จสวรรคตในขณะนั้นเปรียบเหมือนคนที่ศีรษะขาดแล้วจับเอาแต่ร่างกายขึ้นตั้งไว้ในที่สมมติกษัตริย์เหลือที่จะพรรณนาถึงความทุกอันต้องเป็นกำพวดในอายุเพียงเท่านั้นและความหนักของมงกุฎอันเหลือที่จะทนไว้ได้ทั้งมีศัตรูซึ่งมุ่งหมายอยู่โดยเปิดเผยรอบข้างทั้งภายในภายนอกหมายเอาทั้งกรุงเองและต่างประเทศทั้งโรคภัยในการเบียดเบียนแสนสาหัส...” (สมโชติ อ๋องสกุล, 2560, หน้า 33) ดังนั้นอำนาจในการบริหารราชการแผ่นดินและอำนาจทางเศรษฐกิจจึงอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วงขุนนาคน) ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (ลิขิต จีระเวคิน, 2554, หน้า 103) และอำนาจบางส่วนของรัชกาลที่ 5 ถูกแบ่งสรรให้กับ กรมหมื่นบวรวิไชยชาญ กรมพระราชวังบวรสถานมงคลหรือวังหน้า ซึ่งถือว่าอำนาจของรัชกาลที่ 5 มีอย่างจำกัด (สมโชติ อ๋องสกุล, 2560, หน้า 29)

ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการแบ่งกลุ่มการเมืองของสยาม ออกเป็น 3 กลุ่มประกอบด้วย กลุ่มสยามหนุ่ม (Young Siam) คือ กลุ่มของรัชกาลที่ 5 กลุ่มที่สอง กลุ่มสยามอนุรักษ์นิยม (Conservative Siam) คือกลุ่มของผู้สำเร็จราชการ สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วงขุนนาคน) และกลุ่มที่สามกลุ่มสยามเก่า (Old Siam) คือกลุ่มขุนนางในระบบราชการเกาะกลุ่มกันอยู่มีกรมพระราชวังบวรสถานมงคล กรมหมื่นบวรวิไชยชาญทรงเป็นผู้นำ การแบ่งกลุ่ม แบ่งโดยการเกาะกลุ่ม (Clique) และแนวความคิดที่มีความสัมพันธ์กันของอำนาจ และแนวนโยบายการพัฒนาประเทศในยุคสมัยนั้น (ลิขิต จีระเวคิน, 2554, หน้า 112) ซึ่งถือว่าการท้าทายอำนาจการปกครองของ พระองค์ด้วยโดยเฉพาะกลุ่มสยามเก่า (Old Siam) ซึ่งเป็นกลุ่มของวังหน้า และกลุ่มอนุรักษ์นิยม (conservative Siam) ซึ่งเป็นกลุ่มของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นผู้นำ ถือว่าเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการปฏิรูปประเทศสยามของรัชกาลที่ 5 และขัดขวางพระราชอำนาจในการบริหารราชการแผ่นดินบางประการ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการจำกัดในพระราชอำนาจทั้งด้านอำนาจรัฐคือการบริหารราชการแผ่นดินและอำนาจทางเศรษฐกิจของพระองค์ไปเป็นอย่างมาก (สมโชติ อ๋องสกุล, 2560, หน้า 29-30)

ด้วยพระปรีชาสามารถของรัชกาลที่ 5 ที่ทรงไม่บริหารประเทศหรือทำการปฏิรูปประเทศไปสู่ความขัดแย้งทรงดำเนินการปฏิรูปในรูปแบบค่อยเป็นค่อยไปจนกระทั่งพระองค์ทรงมีพระราชอำนาจโดยสมบูรณ์อย่างเต็มที่ นั่นคือ ภายหลังจากการถึงแก่พิราลัยของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วงขุนนาคน) ในปีพ.ศ. 2425 (ค.ศ. 1882) และการสูญเสียวังหน้า คือ การทิวคตของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในปี 2428 (ค.ศ. 1885) (ลิขิต จีระเวคิน, 2554, หน้า 117) ความกดดันจากปัญหาการปฏิรูปการคลังและการตั้งสภาที่ปรึกษาทั้งสองสภานั้น ได้ทำให้อำนาจและผลประโยชน์ทางการเมืองของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และ

วังหน้าได้ลดลงจึงขัดขวางและวางแผนต่อการปฏิรูปสยามในครั้งแรกทำให้การปฏิรูปหยุดชะงักลงจนกระทั่งปี 2431 (ค.ศ. 1888) จึงดำเนินการปฏิรูปสยามในครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นห้วงระยะเวลาที่มีปัญหากับชาติตะวันตกทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสด้วยจนทำให้เกิดวิกฤตการณ์สยาม ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436/ค.ศ. 1893) ซึ่งเหตุการณ์ในครั้งนั้นทำให้สยามเกือบสูญเสียเอกราชและอธิปไตยของชาติสยามไป เพราะการกระทำของวังหน้าแสดงอย่างเปิดเผยแล้วว่าอยู่คนละฝ่ายกันกับรัชกาลที่ 5 และการลี้ภัยไปพึ่งกงสุลอังกฤษอาจทำให้เหตุการณ์ขยายไปยังนอกประเทศด้วยอาจเปิดโอกาสให้อังกฤษและฝรั่งเศสเข้าแทรกแซงสยามได้โดยอ้างถึงการรักษาผลประโยชน์ของชาติตนโดยอาศัยวิกฤตการณ์ดังกล่าวนี้ (วิมลพรรณ ปีตธวัชชัย, 2547, หน้า 48) วังหน้าได้หลบหนีไปอาศัยอยู่กับกงสุลอังกฤษนั้นทำให้องค์กรสยามฝรั่งเศสและออสเตรีย ยื่นมือเข้ามาระงับโดยที่ฝรั่งเศสและอังกฤษแนะนำให้แบ่งสยามออกเป็นสามส่วนคือส่วนแรกที่เป็นด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ให้รัชกาลที่ 5 ปกครองส่วนที่สองที่เป็นด้านฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาถึงแม่น้ำแม่กลอง ให้สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วงขุนนาคน) ปกครอง และส่วนที่สามตั้งแต่แม่น้ำแม่กลองลงไปให้กรมพระราชวังบวรสถานมงคล กรมหมื่นบวรวิไชยชาญปกครองในเรื่อง รัชกาลที่ 5 ไม่ทรงยินยอมให้แบ่งราชอาณาจักรตามคำแนะนำของชาติตะวันตก (อนันต์ อมรรตย์, 2542, หน้า 69) เป็นต้น

อย่างไรก็ตามวิกฤตการณ์วังหน้าได้ยุติลงด้วยดีกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญทรงยินยอมรับการประนีประนอม ทรงเสด็จกลับพระบวรราชวัง ทั้งนี้ด้วยการช่วยเหลือของ เซอร์แอนดรูว์คลาร์ก ผู้สำเร็จราชการเมืองสิงคโปร์ เป็นตัวแทนของรัฐบาลอังกฤษ รัชกาลที่ 5 ทรงให้การต้อนรับพร้อมกับคณะเป็นอย่างดีและทรงรับสั่งถึง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น กับ เซอร์แอนดรูว์คลาร์ก ว่า “... เรื่องที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาภายในพระราชวังที่จะจัดการกันเองได้... ” ซึ่ง เซอร์แอนดรูว์คลาร์ก เห็นด้วยว่าเป็นปัญหาของพระราชวงศ์สยาม และเห็นว่าพฤติกรรมของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล กรมหมื่นบวรวิไชยชาญ เป็นเรื่องไร้เหตุผล ดังมีข้อความบันทึกไว้ว่า “... เป็นการลวงล้าที่ไม่สมควรอย่างชัดเจนต่อสิทธิในอธิปไตยของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงอำนาจสูงสุดของประเทศ... ” และ เซอร์แอนดรูว์คลาร์ก ได้เข้าเฝ้ารัชกาลที่ 5 ได้แสดงความชื่นชมในพระราชกรณียกิจ และความพยายามที่จะทรงทำการปรับปรุงประเทศของ “เจ้าชายหนุ่มผู้ฉลาด” ทั้งยังได้กราบบังคมทูล “ยืนยันแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงสิทธิของพระองค์เพียงผู้เดียวในการควบคุมและออกพระราชบัญญัติทางการคลัง” และหลังจากนั้นได้เกิดสมาคมสยามหนุ่ม หรือ ยัง ไชแอม โซไซตี้ (Young Siam Society) เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2417 (ค.ศ. 1874) สมาชิกของสมาคมประกอบด้วยพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการที่ใกล้ชิดเข้าร่วมเป็นสมาชิกไม่น้อยกว่า 15 คน มีสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์เป็นอุปนายกสมาคม และมีเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี (ท้วมขุนนาคน) เป็นนายกสมาคม โดยมีพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าเทวัญอุไทยวงศ์ เป็นกำลังสมองที่สำคัญของสมาคมซึ่งสมาคมนี้ตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุน รัชกาลที่ 5 เป็นการแสดงออกถึงพลังสนับสนุนและความสามัคคีให้ปรากฏ (วิมลพรรณ ปีตธวัชชัย, 2547, หน้า 63) รัชกาลที่ 5 ทรงกำชับไม่ให้สมาชิกของสมาคมพูดจาให้วังหน้าเกิดความเจ็บช้ำน้ำพระทัย แม้ว่าพระองค์ทรงขัดเคืองในพฤติกรรมในครั้งนี้เป็นอย่างมากก็ตาม

ทรงตรัสว่า “วังหน้าที่ทำการครั้งนี้...เป็นการไม่สมควรกับที่เป็นคนชาติสยาม เพราะไม่มีความรักบ้านเมือง แลร์กวงศ์ตระกูลเลย จะหาผู้มีอำนาจชาติอื่นมาชมช้ให้จัดการบ้านเมือง” (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2540, หน้า 79)

ด้วยพระปรีชาสามารถของรัชกาลที่ 5 หลังเกิดวิกฤตการณ์วังหน้าทำให้พระองค์ทรงตระหนักถึงความมั่นคงและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสยามจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยเสนาบดีกลุ่มอนุรักษ์สยามหรือกลุ่มเสนาบดีหัวเก่าอยู่มาจนกระทั่งในครั้งนี้นำให้พระองค์ทรงสุขุมรอบคอบมากยิ่งขึ้น และพระองค์ทรงใช้นโยบาย “ปล่อยว้าวจนสุดสายป่าน” นั่นคือการปล่อยให้บรรดากลุ่มขุนนางใช้อำนาจตามที่ต้องการในขณะเดียวกันพระองค์ทรงพยายามสร้างสมกำลังค่อยๆ “สาวสายป่านเข้าพันหลัก” เพื่อดึงอำนาจกลับคืนสู่สถาบันพระมหากษัตริย์ให้ได้ทั้งหมดแบบค่อยเป็นค่อยไปดังทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ตอนหนึ่งว่า “. . . เคารพที่ร้ายที่ตัวเราเป็นเด็กเป็นโอกาสที่ยิ่งใหญ่ที่จะถอนอำนาจเจ้าแผ่นดินให้หมดเหมือนว้าวที่ปล่อยจนหมดสายป่านไม่มีเหลือเลยยังเหลือแต่ธนูที่เราจะทำอยู่เพียงจะชั่งกำลังตัวว่าเมื่อเราเป็นเด็กอยู่มีกำลังเพียงเท่านั้นจะรั้งว้าวนั้นไม่ให้หล่นถ่วงจะปล่อยว้าวหลุดลอยเสียแต่เป็นเดชบุญที่เราเป็นเด็กกำลังเดียวเท่านั้นได้อาศัยเอาป่านพันหลักค่อยๆสาวเข้ามาจนไม่มีอันตรายหลุดลอยไปได้. . . ” (สมโชติ อ๋องสกุล, 2560, หน้า 34)

รัชกาลที่ 5 ทรงขึ้นครองราชย์สมบัติในครั้งที่สองทรงมีพระราชอำนาจมากขึ้นจึงทรงดำเนินการปฏิรูปการปกครองเพื่อให้มีเอกภาพเป็นการดึงอำนาจมาไว้ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ทำให้ทรงมีอำนาจในการต่อรองหากกรณีเกิดปัญหากับชาติตะวันตกได้ (สรสวดี อ๋องสกุล, 2561ก, หน้า 315) หลังจากที่พระองค์ทรงดึงอำนาจ ได้อย่างสมบูรณ์ ทรงมีครบทั้งพระบรมเดชานุภาพ (Dignity) พระปรีชาญาณ (Wisdom) และความกล้าหาญ (Courage) และ ทรงมีระยะเวลาในการปกครองชาติสยามที่ยาวนานกว่าสี่สิบปีทรงมีบรรดาพระอนุชา และพระราชโอรสที่สำเร็จการศึกษาจากชาติตะวันตกให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ และทรงเชื่อฟังเคารพในรัชกาลที่ 5 มีความรักสามัคคีร่วมกันไม่แตกแยกภายในราชวงศ์ซึ่งแตกต่างจากพม่า (ภาสกร วงศ์ดาวัน, 2553, หน้า 181-184) และพระองค์ทรงมีพระวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลทรงเห็นประโยชน์และความปลอดภัยของชาติสยามเป็นสำคัญทรงยอมรับอำนาจทางการเมืองการทหารที่เหนือกว่าของชาติตะวันตกเช่นทรงยอมสูญเสียดินแดนบางส่วนของหัวเมืองที่เคยขึ้นการปกครองกับสยามมาก่อนให้อังกฤษและฝรั่งเศสเพื่อรักษาแผ่นดินส่วนที่สำคัญไว้ซึ่งการต่อต้านชาติตะวันตกอาจทำให้สันชาติสิ้นแผ่นดินนั้นสอดคล้องกับงานของคิกฤทธีปราโมช ในเรื่องของพม่าเสียเมืองให้อังกฤษตามประกาศของอุปราชอินเดีย ลงวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2428 (ค.ศ. 1885) ได้บันทึกไว้ว่า “โดยพระราชเสาวนีย์แห่งสมเด็จพระจักรพรรดิราชินีขอประกาศให้ทราบทั่วกันว่าบรรดาเขตแคว้นทั้งปวงซึ่งพระเจ้าสีป่อเคยปกครองอยู่นั้นบัดนี้ไม่ได้อยู่ในใต้อำนาจการปกครองของพระองค์อีกต่อไปแล้วแต่ได้ตกมาเป็นส่วนหนึ่งแห่งขอบขัณฑสีมาของพระบรมราชินีนาถและจะได้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้อุปราชอินเดียและผู้ว่าราชการใหญ่อินเดียปกครองต่อไปตามพระราชอัธยาศัย” (ม.ร.ว. คึกฤทธีปราโมช, 2552, หน้า 203-204) และงานของอาณัติอนันตภาค ในเรื่องของประวัติศาสตร์พม่าแผ่นดินแห่งความแตกแยกพมามีกลุ่มชนหลายเชื้อชาติหลายเผ่าพันธุ์อยู่ร่วมกันต่างประเพณีและวัฒนธรรมและขาดความสามัคคีของคนร่วมชาติร่วมแผ่นดินเดียวกันเนื่องจากขาดศูนย์กลางของอำนาจในการปกครองที่เป็นเอกภาพที่แท้จริงและที่สำคัญ

คือ การชิงอำนาจกันเองในราชสำนักพม่าทำให้ชาติตะวันตกเข้ามาแทรกแซงได้ง่าย (อาณัติ อนันตภาค, 2556, หน้า 158-159) รัชกาลที่ 5 ทรงเข้าใจบริบทต่าง ๆ ของชาติตะวันตกตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับชาติอื่น ๆ มาแล้วเป็นอย่างดีนั่นคือทรงรู้เขาคือทรงรู้จักชาติตะวันตกเป็นอย่างดี รู้เราคือทรงรู้เรื่องพระราชอำนาจและกำลังของพระองค์และทรงรู้วิธีการแก้ไขปัญหายภายในสยามเป็นอย่างดี ส่งผลทำให้ทรงปฏิรูปการปกครองสยามโดยใช้ระบบเทศาภิบาลเข้าดำเนินการจากส่วนกลางไปยังหัวเมืองชั้นใน หัวเมืองชั้นนอก และหัวเมืองรัฐประเทศราชต่าง ๆ นั่นคือ จากส่วนกลางไปยังส่วนภูมิภาคและถึงท้องถิ่นด้วย (เดช บุนนาค, 2548, หน้า 265) ซึ่งได้รับความร่วมมือที่ดีจากเจ้าผู้ปกครองในท้องถิ่นต่าง ๆ ทุกพื้นที่จึงทำให้สามารถรวบรวมหัวเมืองรัฐประเทศราชทุกพื้นที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยามได้ประสบความสำเร็จในเวลาต่อมา ดังนั้น ปัจจัยภายในจึงมีความสำคัญสอดคล้องกับปัจจัยภายนอกของสยามและเกื้อกูลต่อกันนั่นก็คือหากสังคมไทยไม่พร้อมและยอมรับการเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามแบบของชาติตะวันตกแล้วการปฏิรูปการปกครองของสยามย่อมไม่ประสบผลสำเร็จด้วยเช่นกันซึ่งมีความสอดคล้องกับการวิเคราะห์และการให้ความเห็นของนิธิ เอียวศรีวงศ์ เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมและโลกทัศน์ของชนชั้นนำในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นนั้นถือว่าเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการเปิดประเทศสยามเพื่อรองรับความเจริญของชาติตะวันตกที่เข้าสู่สยามได้เป็นอย่างดีในเวลาต่อมา (สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2561ก, หน้า 314) ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกของสยามและนครน่าน จึงมีผลต่อการเร่งรัดการปฏิรูปสยามและการรวบรวมหัวเมืองรัฐประเทศราช ทุกพื้นที่ของสยาม เข้าเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยามได้สำเร็จนั้น สามารถสรุปได้ดังนี้

ประการแรกปัจจัยภายในรูปแบบการปกครองไม่เหมาะสมกับยุคสมัยใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองเศรษฐกิจและสังคม อย่างรวดเร็วหากไม่ทำการปฏิรูปประเทศสยามให้มีความทันสมัยแบบชาติตะวันตกอาจจะเป็นสาเหตุทำให้ชาติตะวันตกยกเป็นข้ออ้างถึงสาเหตุในการยึดอำนาจของสยามแล้วเข้าทำการปกครองเป็นรัฐอาณานิคมได้ดังปรากฏในเอกสารที่พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ พร้อมด้วยขุนนางข้าราชการร่วมกันจัดทำคำกราบบังคมทูลฯ ความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดินสยามขึ้นทูลเกล้าฯ วันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2427 (ค.ศ. 1884) มีข้อความสรุปได้ว่า “กรุงสยามตกอยู่ในอันตรายที่ต้องรับหาหนทางแก้ไขปัญหาเพื่อรักษาบ้านเมืองให้พ้นภัยเป็นการด่วนด้วยการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปอย่างจริงจังจึงให้บรรลุผลสำเร็จภัยอันตรายที่จะเกิดแก่กรุงสยามนั้นมาแต่ข้างนอกพระราชอาณาเขตและมาจากประเทศที่มีอำนาจมากกว่ากรุงสยาม...ประเทศที่มีอำนาจพวกนี้มักจะหยิบเอาความศิวไสยความเจริญและความสุขความมีเมตตาของตนต่อมนุษยชาติมาเป็นข้ออ้างอยู่เสมอในการที่จะเข้าโจมตีความด้อยและความล้าหลังของรัฐบาลและผู้ปกครองในประเทศแถบนี้ก่อนที่จะใช้กำลังเข้ายึดครองเอาด้วยอำนาจก็เพื่อประโยชน์ในทางการค้าของตนเป็นสำคัญ” (วิมลพรรณ ปิตร์วัชชัย, 2547, หน้า 137) คณะผู้กราบบังคมทูลมีความห่วงใยในสถานการณ์ที่ได้เกิดขึ้นกับชาติต่างๆ ที่ตกเป็นรัฐอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศสแล้วนั้น อาจจะเกิดขึ้นกับชาติสยามได้หากนิ่งเฉยไม่ได้ดำเนินการใดๆ เลยดังมีข้อความตอนหนึ่งว่า “เมื่อข้าพระพุทธเจ้าได้คิดและกราบทูลเกล้าฯตามทูลเกล้าฯที่ข้าพระพุทธเจ้าได้กราบบังคมทูลพระกรุณามาแล้วข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯอย่างเดียวว่ากรุงสยามที่มีความปกครอง

อย่างทุกวันนี้เป็นช่องเป็นทางอันใหญ่ที่ชาติหนึ่งชาติใดจะมารบเอาญปครองด้วยอุบายทางหนึ่งทางใดดังมีตัวอย่างที่ข้าพระพุทธเจ้าได้กราบบังคมทูลพระกรุณามาแล้วนั้นในเวลาทุกวันนี้ฝรั่งเศสได้ไปใกล้กรุงสยามมากและจะคิดขึ้นมาในเวลาใดก็สามารถที่จะทำได้ในเวลานั้นเองเพราะการที่ฝรั่งเศสได้ทำต่อประเทศต่าง ๆ ดังที่ได้กราบบังคมทูลพระกรุณามาแล้วนั้น... ว่าอันตรายนั้นเป็นการใกล้กรุงสยามอย่างที่สุดจนมีหนังสือพิมพ์ออกความเห็นกะเวลาทำนายว่าไม่ช้าใน 5 ปีคงจะเกิดเหตุการณ์...” (วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย, 2547, หน้า 137-139) สอดคล้องกับการศึกษาของ ธเนศอาภรณ์สุวรรณในเรื่อง ความคิดการเมืองไพร่กระฎุมพีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้กล่าวถึงคณะเจ้านายและข้าราชการ ได้ร่วมกันถวายนวความเห็นขึ้นทูลเกล้าฯ เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการบริหารราชการแผ่นดิน ร.ศ.103 (พ.ศ.2427/ค.ศ.1884) ถวายต่อรัชกาลที่ 5 เพื่อทรงให้พิจารณาหาทางออกให้กับสยามเพื่อไม่ให้ชาติตะวันตกอ้างถึงความล้มเหลวของสยาม แล้วใช้อำนาจที่เหนือกว่าบังคับให้เป็นเมืองขึ้นนั้นคือสยามจะต้องมีระบอบการปกครองที่เป็นแบบศรัทธาธิปไตยที่มีรัฐบาลที่สามารถปกครองให้บ้านเมืองมีความสงบสุขปราศจากโจรผู้ร้ายการค้าขายมีความปลอดภัยต่อคนในบังคับของชาติตะวันตกเกิดขึ้นทั่วพระราชอาณาจักรสยามเป็นต้น (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2549, หน้า 169-170)

ประการที่สองปัจจัยภายนอกจากภัยคุกคามของอังกฤษและฝรั่งเศสทำให้กลุ่มชนชั้นนำของสยามซึ่งได้รับรู้วิทยาการสมัยใหม่ของชาติตะวันตกมากกว่าชนกลุ่มอื่นๆ ได้รับวัฒนธรรมและเทคนิคใหม่ ๆ จากชาติตะวันตกตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ทำให้ทราบถึงความเคลื่อนไหวของชาติตะวันตกที่ดำเนินการต่าง ๆ ในการยึดอำนาจแล้วปกครองชาติต่าง ๆ เป็นรัฐอาณานิคมของตนทำให้ชนชั้นนำสยามปรับโลกทัศน์แบบตะวันตกเน้นความจริงตามหลักวิทยาศาสตร์ยอมรับวิทยาการใหม่ ๆ จากชาติตะวันตกที่เข้ามาแพร่หลายมากยิ่งขึ้นเข้าสู่รัชกาลที่ 4 และความรู้เหล่านั้นได้นำมาปรับปรุงแก้ไขบ้านเมืองในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งแรงผลักดันเหล่านั้นทำให้ชนชั้นนำของสยามได้กำหนดการเปลี่ยนแปลงของสังคมสยามให้เป็นไปตามทิศทางที่ตนเองต้องการได้นั้นคือการสถาปนาระบบรวมศูนย์อำนาจไว้ที่องค์พระมหากษัตริย์ (สรสวดี อ่องสกุล, 2561ก, หน้า 314-315)และหากพิจารณาเหตุการณ์ต่าง ๆ ของชาติตะวันตกนับตั้งแต่อังกฤษได้ยึดครองของพม่าได้ทั้งหมดและผนวกรวมพม่าเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิอินเดียในปี พ.ศ. 2429 (ค.ศ. 1886) เป็นต้นมา (อาณัติ อนันตภาค, 2556, หน้า 189)และสยามได้สูญเสียดินแดนเขมรส่วนนอกให้กับฝรั่งเศสและฝรั่งเศสยึดครองเวียดนามได้ทั้งหมดในปี พ.ศ. 2426 (ค.ศ. 1883) (สุวิทย์ ชีรสาควัต, 2552, หน้า 19) ในปีพ.ศ. 2436 (ค.ศ.1893)สูญเสียลาวฝั่งขวาแม่น้ำโขงให้กับฝรั่งเศส (สุวิทย์ ชีรสาควัต, 2552, หน้า 33) และสูญเสียดินแดนลาวฝั่งขวาแม่น้ำโขงให้กับฝรั่งเศสเพื่อแลกกับเมืองจันทบุรีและสยามสูญเสียเมืองพระตะบองเสียมราฐและศรีโสภณให้กับฝรั่งเศส เพื่อแลกกับเมืองตราด ฝรั่งเศสจึงยอมถอนทหารออกจากเมืองตราดนับได้ว่าเป็นการสูญเสียทั้ง ลาว และเขมร ซึ่งเป็นผืนแผ่นดินที่สยามเคยมีอิทธิพลมาก่อน (พลเรือตรีเชน ปัจจุสานนท์ และนาวาเอกสวัสดิ์ จันทน์, 2510, หน้า165-168)

รัฐบาลสยามทำการปฏิรูปการปกครองทุกพื้นที่โดยมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยทรงนำระบอบเทศาภิบาลเข้าไปดำเนินการและรัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะส่งเสริมความเจริญของสยามโดยธำรงรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามและ

ยกเลิกข้อบกพร่องต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาสยามก้าวไปสู่ความเจริญดังเช่นนานาประเทศในโลกและทรงมีพระราชดำริที่ว่า “... ราชการบ้านเมืองย่อมจะเป็นที่เรียบร้อยได้ด้วยการจัดแบ่งกระทรวงหน้าที่พนักงานให้ทำการเป็นหมวดเป็นหมู่แบ่งหน้าที่ราชการให้เป็นส่วนเป็นพแนกตามกระทรวงราชการทั้งปวงจึงจะสำเร็จไปได้ ทันทกาลสมัยที่ควรจะเป็น เพื่อว่าถ้าทรงพระราชดำริห์จะให้จัดการสิ่งใดก็จะได้นำมาทำการสิ่งนั้นทันที” (เดช บุนนาค, 2548, หน้า 101-102) จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทำการปฏิรูปการปกครองแผนใหม่เพื่อให้รัฐบาลสยามสามารถเกณฑ์ทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งหมดมาใช้ ป้องกันเสรีภาพและบูรณภาพของชาติสยามเป็นการรวบรวมอำนาจสู่ศูนย์กลางที่กรุงเทพฯ ได้ก่อให้เกิดผลดีต่อบูรณภาพแห่งดินแดนรวมถึงเอกราชและอำนาจอธิปไตยของสยามเช่นการปฏิรูปด้านการศึกษาโดยใช้ภาษาไทยกลางสามารถสื่อสารทำความเข้าใจต่อกันได้ง่ายก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันว่าเป็นชาติเดียวกันคือ ชาติสยามหรือชาติไทยด้วยกันเพียงแต่อยู่ในพื้นที่แตกต่างกันเท่านั้น จึงส่งผลให้สามารถสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาติสยามได้ และการยอมรับการปกครองจากสยามทำให้สยามสามารถควบคุมหัวเมือง ทั่วประเทศราชได้งายชาติตะวันตกจะทำการติดต่อกับหัวเมืองรัฐประเทศราชของสยามต้องติดต่อผ่านรัฐบาล สยามที่กรุงเทพฯ เท่านั้น และทำให้ชาติตะวันตกยอมรับอำนาจของสยามที่มีต่อหัวเมืองรัฐประเทศราช เช่น ภายหลังทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับชาติอังกฤษ ทำให้อังกฤษยอมรับว่าล้านนาเป็นของสยามเพื่อตนเองจะได้ผลประโยชน์ทางการค้าและการทำไม้สักและยังสนับสนุนให้สยามทำการควบคุมหัวเมืองล้านนาให้เข้ากับสยาม เพื่อให้ล้านนามีการปกครองที่มีความมั่นคงอังกฤษจะได้ทำธุรกิจมีความสะดวกและปลอดภัย โดยที่อังกฤษ ไม่ต้องลงทุนจัดการด้านการปกครองเอง (สรสวดี อ่องสกุล, 2561ก, หน้า 302) จึงทำให้ หัวเมืองล้านนาทุกพื้นที่ ถูกควบคุมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสยามสืบมาถึงปัจจุบัน

ในด้านการแบ่งเขตอำนาจการปกครอง อังกฤษและฝรั่งเศสมีข้อตกลงกันว่าถ้าไม่ได้รับความยินยอม ร่วมกันแล้วรัฐบาลทั้งสองชาติหรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะไม่ส่งกำลังทหารเข้ายึดครองบริเวณฝั่งทะเลตั้งแต่ เมืองบางสะพานถึงเมืองแกลงและทางด้านเหนือบริเวณตั้งแต่ลุ่มแม่น้ำปิงวังยม่านจนถึงแม่น้ำอิงแต่ ไม่เกี่ยวข้องกับดินแดนในภาคอีสานภาคตะวันออกเฉียงเหนือและบริเวณ 25 กิโลเมตรทางฝั่งขวาแม่น้ำโขง จึงทำให้ฝรั่งเศสได้รุกรานดินแดนทางภาคอีสานด้านตะวันออกและฝั่งขวาแม่น้ำโขงซึ่งมีดินแดนติดกับนคร น่านสำหรับปัญหาของเมืองสิงขรโดยอังกฤษยอมยกเมืองสิงห์ให้แก่ฝรั่งเศสและตกลงให้แม่น้ำโขงตอนเหนือ ขึ้นไปเป็นพรมแดนกันระหว่างอาณานิคมของอังกฤษกับฝรั่งเศส (สุวิทย์ อธิศาสดา, 2523, หน้า 100-101) ถึงแม้ว่าอังกฤษและฝรั่งเศสได้ประกันความปลอดภัยในดินแดนส่วนสำคัญที่เป็นของสยามแต่ข้อตกลงนั้น ไม่ได้ป้องกันเอกราชและอธิปไตยของสยามแต่อย่างใดนั่นคือหากชาติใดชาติหนึ่งได้ละเมิดอธิปไตยของสยาม โดยฝ่ายอังกฤษหรือฝรั่งเศสยินยอมแล้วยอมส่งผลให้สยามต้องสูญเสียแผ่นดินในส่วนนั้นไป (สรสวดี อ่องสกุล, 2561ก, หน้า 303)

ปัจจัยภายใน เป็นปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยภายนอกนั้นคือปัจจัยภายในเป็นพลังหรือ แรงผลักดันเร่งเร้าให้สยามปฏิรูปการปกครอง ซึ่ง นิธิ เอียวศรีวงศ์ และสรสวดี อ่องสกุล ได้อธิบายไว้ว่า หาก ไม่มีปัจจัยภายในร่วมด้วยแล้ว ก็ไม่อาจก่อให้เกิดการปฏิรูปการปกครองของสยามที่ประสบความสำเร็จขึ้นได้

(สรสวดี อ่องสกุล, 2561ก, หน้า 314) ซึ่งปัจจัยภายในที่กล่าวถึงก็คือ การสร้างจิตสำนึกของคนในชาติให้รู้สึกว่าเป็นชนชาติสยามเช่นเดียวกันไม่มีการแบ่งแยกระหว่างคนเมือง และคนไทย โดยผ่านระบบโรงเรียนมีการใช้ภาษาภาษาไทยกลางร่วมกันทำให้เกิด“เอกภาพแห่งชาติ”การปฏิรูปสยามในส่วนของหัวเมืองต่าง ๆ ในล้านนา รวมถึงนครน่านได้ค่อยๆปรับเปลี่ยนความคิดและจิตใจที่มีความรู้สึกว่าเป็นคนสยามร่วมกันเช่นเดียวกับคนส่วนใหญ่ของสยามทุกพื้นที่โดยผ่านระบบโรงเรียนซึ่งเห็นได้จากหลังจากเกิดกบฏเงี้ยวรัฐบาลสยามได้จัดการปฏิรูปด้านการศึกษาด้านศาสนาทำนุบำรุงบ้านเมืองจัดการด้านคมนาคมและสาธารณสุขและได้นำวัฒนธรรมจากกรุงเทพฯ เข้าสู่พื้นที่ของล้านนาซึ่งก่อนหน้านั้นรัฐบาลสยามได้ดำเนินการปฏิรูปด้านการปกครองการคลังและการจัดเก็บภาษีอากร ซึ่งถือว่าการปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินที่สำคัญก่อน (สรสวดี อ่องสกุล, 2561ก, หน้า 348)

สรุปผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การปกครองนครน่านจากรัฐจารีตสู่การสร้างรัฐสมัยใหม่ ในรัชกาลที่ 5 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปฏิรูปสยาม และการปกครองนครน่านจากรัฐจารีตสู่การสร้างรัฐสมัยใหม่ ในรัชกาลที่ 5 ในยุคการปกครอง ของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ซึ่งยอมรับการเปลี่ยนแปลงการปกครองตามสยาม โดยมีปัจจัยทั้งภายในและปัจจัยภายนอกเร่งรัดให้ดำเนินการปฏิรูปในด้านต่าง ๆ โดยไม่ใช้กำลังทหารเข้าบังคับ กับรัฐประหารของสยามและบทบาทของชาติมหาอำนาจชาติตะวันตก คือ อังกฤษและฝรั่งเศสซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกของสยามที่มีส่วนผลักดันให้สยามเร่งสร้างรัฐสมัยใหม่ ตามชาติตะวันตก ในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยมีกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางการปกครองของรัฐประเทศราชของสยามในห้วงระยะเวลาดังกล่าวนั้นพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯปกครองนครน่านองค์ที่ 63 ทรงทราบถึงอำนาจทางการเมืองการปกครองเศรษฐกิจสังคมและอำนาจทางการเมืองการทหารที่มีแสนยานุภาพทางกำลังรบของชาติตะวันตกที่มีเหนือกว่าชาติอื่น ๆ ในเอเชีย จึงก่อให้เกิดลัทธิการล่าอาณานิคมขึ้นโดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศสมีบทบาทสำคัญต่อสยามและหัวเมืองรัฐประเทศราชของสยามรวมถึงนครน่านด้วย จากการศึกษาค้นคว้าและการสังเคราะห์ผลการศึกษาในวัตถุประสงค์นั้นเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (documentary research) ผู้วิจัยสามารถสรุปผลของการวิจัยดังนี้

จากการศึกษา ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ที่มีผลกระทบต่อสยาม นครรัฐในล้านนา และนครน่าน ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากรัฐจารีตสู่การปกครองแบบรัฐสมัยใหม่และการรวบรวมเป็นรัฐเดี่ยว คือ ประเทศสยาม ในสมัยรัชกาลที่ 5 ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยภายในของสยาม หลังการขึ้นครองราชย์สมบัติในครั้งแรก พ.ศ.2411 (ค.ศ.1868) ของรัชกาลที่ 5 อำนาจการปกครองและอำนาจด้านเศรษฐกิจตกอยู่ภายใต้การควบคุมของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) และกลุ่มขุนนางรวมถึงกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ภายในสยามทำให้ พระองค์ไม่สามารถบริหารราชการแผ่นดินได้อย่างเต็มที่และภายหลังการขึ้นครองราชย์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2416 (ค.ศ. 1783) และหลังพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์

โดยสมบูรณ์แล้วเกิดปัญหาวิกฤตการณ์วังหน้าขึ้นรัชกาลที่ 5 ทรงแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้สำเร็จผลทำให้การปฏิรูปประเทศสยามต้องล่าช้าออกไปกว่าสิบปี

สำหรับปัจจัยภายนอกมาจากอิทธิพลของอังกฤษและฝรั่งเศสส่งผลกระทบต่อประเทศสยามพิจารณาจากอินเดียและพม่า ตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษเวียดนามและลาว ตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสคงเหลือแต่สยามในเวลานั้นยังคงรักษาเอกราชและอำนาจอธิปไตยของตนเองอยู่ท่ามกลางชาติมหาอำนาจตะวันตกทั้งสองชาติ ซึ่งอังกฤษและฝรั่งเศสมีความประสงค์ที่จะยึดครองหัวเมืองรัฐประเทศราชบางส่วนของสยามในดินแดนลาวเขมรและหัวเมืองในมาเลเซียซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของสยามก่อนที่อิทธิพลของอังกฤษและฝรั่งเศสจะเข้ามาทำให้สยามต้องยินยอมเสียดินแดนบางส่วนเพื่อรักษาดินแดนส่วนสำคัญและส่วนใหญ่ของสยามไว้ส่งผลกระทบต่อ การปกครองของสยามที่ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้จึงทำให้รัฐบาลสยามเร่งรัดการปฏิรูปสยามให้ทันกับเวลาและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปให้เร็วขึ้นกว่าเดิมหลังจากฝรั่งเศสได้ยึดอำนาจปกครองลาวในฝั่งหลวงพระบางและเข้าแทรกแซงกิจการลาวในฝั่งขวาแม่น้ำโขงที่มีแนวเขตแดนติดกับนครน่านซึ่งเป็นรัฐประเทศราชชายขอบของสยามและเป็นหัวระยะเวลาที่รัชกาลที่ 5 ทรงมีครบทั้งพระบรมเดชานุภาพ (dignity) พระปรีชาญาณ (wisdom) และความกล้าหาญ (courage) ทรงมีพระราชอำนาจในการปกครองสามารถควบคุมอำนาจรัฐจากบรรดาขุนนางและสามารถสลายกลุ่มการเมืองภายในสยามได้สำเร็จจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สยามได้เร่งดำเนินการปฏิรูปการปกครองทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคเป็นระบบเทศาภิบาลซึ่งเป็นรูปแบบรัฐชาติหรือรัฐสมัยใหม่การดำเนินการปฏิรูปในด้านต่าง ๆ นั้นได้รับการช่วยเหลือจากบรรดาพระอนุชาและพระราชโอรสที่สำเร็จการศึกษามาจากชาติตะวันตกเป็นอย่างดี กอปรกับพระองค์ทรงมีระยะเวลาในการปกครองแผ่นดินที่ยาวนานกว่าสี่สิบปีทำให้นโยบายมีความชัดเจนและมีความมั่นคง ทำให้การปฏิรูปประเทศมีความต่อเนื่องและประสบความสำเร็จได้เป็นอย่างดีและทรงมีพระวิสัยทัศน์ที่มองเห็นเหตุการณ์ที่กว้างไกลทรงมีพระอัจฉริยภาพที่ชาญฉลาดทรงทุ่มเทพระวรกายและมีพระราชหฤทัยที่แน่วแน่มั่นคงในการปกป้องเอกราชและอธิปไตยของชาติสยามมากกว่าห้วงพระองค์เองนั่นคือความอยู่รอดปลอดภัยของชาติสยามเป็นสำคัญและยังเป็นการป้องกันมิให้อังกฤษและฝรั่งเศสเข้ามาครอบครองหัวเมืองรัฐประเทศราชของสยามให้เข้ามาเป็นเมืองขึ้นหรือรัฐอาณานิคม ของชาติตะวันตกของทั้งสองประเทศจึงถือได้ว่าปัจจัยภายนอกจากสองชาติตะวันตก ผลักดันให้รัฐบาลสยามเร่งรีบเข้ามาดำเนินการปฏิรูปการปกครองในหัวเมืองรัฐประเทศราชทุกพื้นที่โดยใช้การปกครองระบบเทศาภิบาลเข้าไปดำเนินการทุกพื้นที่จึงทำให้สยามสามารถรวบรวมหัวเมืองรัฐประเทศราชในหัวเมืองล้านนาและหัวเมืองรัฐประเทศราชต่าง ๆ รวมถึงนครน่านได้โดยไม่ใช้กำลังทหารเข้าบังคับ และพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช ฯ ทรงยอมรับรูปแบบการปกครองของสยามตามแบบของชาติตะวันตกเนื่องจากเห็นความเจริญและการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น เกิดขึ้นในเชียงใหม่จึงได้เร่งรัดให้สยามทำการปฏิรูปนครน่าน โดยเร็ว ซึ่งหลังจากเกิดวิกฤตการณ์ร.ศ.112 (พ.ศ.2436/ค.ศ.1893) สยามจึงได้เริ่มดำเนินการปฏิรูปนครน่านอย่างจริงจังในปี พ.ศ. 2439 (ค.ศ.1896) แม้ว่าการดำเนินงานจะมีปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก็ตามจึงนับได้ว่าเป็นพระปรีชาสามารถของรัชกาลที่ 5

ที่ทรงสามารถระงับปัจจัยภายในลงได้สอดคล้องกับปัจจัยภายนอกด้วยการปรับตัวเข้าหาชาติตะวันตกอย่างลงตัวและเหมาะสมตามบริบทและสถานการณ์ ซึ่งการปฏิรูปสยามเพื่อควมรวมหัวเมืองรัฐประเทศราชต่างๆ รวมถึงนครน่านนั้นรัฐบาลสยามได้ใช้วิธีเดียวกันกับอังกฤษและฝรั่งเศสควมรวมชาติที่โอบล้อมสยามอยู่แล้ว ยึดอำนาจปกครองเป็นรัฐอาณานิคมของตนเองเช่นเดียวกัน ผู้วิจัย ถือว่าเป็นการเป็นการล่าอาณานิคมภายในของสยามเช่นเดียวกันจึงส่งผลให้นโยบายการปฏิรูปการปกครองของสยามประสบความสำเร็จและสามารถควมรวมหัวเมืองประเทศราชทุกพื้นที่ของสยามรวมถึงนครน่านได้ถูกผนวกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพระราชอาณาจักรสยามได้อย่างแท้จริงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

.....การวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองจากรัฐจารีตสู่การสร้างรัฐสมัยใหม่ในรัชกาลที่ 5 ผู้วิจัยเห็นว่าควรทำการวิจัยพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทยเพื่อเปรียบเทียบกับปฏิรูปประเทศในห้วงระยะเวลาเดียวกันว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร เมื่อเปรียบเทียบกับหัวเมืองรัฐประเทศราชในพื้นที่ภาคเหนือและภาคอีสาน ซึ่งมีสภาพทางสังคม วัฒนธรรมประเพณี และศาสนา ที่มีความคล้ายคลึงกับกรุงเทพฯ ฯ สำหรับพื้นที่ภาคใต้มีความแตกต่างกันในเรื่องของสภาพทางสังคม วัฒนธรรมประเพณี และศาสนา ดังนั้นการวิจัยครั้งต่อไปควรนำกรณีศึกษาของภาคใต้มาเป็นหัวข้อในการวิจัยในเรื่องการปฏิรูปประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้งนี้เนื่องจากความสงบพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ในอดีตยังส่งผลที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาภาคใต้ในปัจจุบัน ผู้วิจัยเห็นว่าผลการศึกษาอาจจะนำมาซึ่งการสร้างควมหล่อหลอมกลมเกลียวความเป็นชาติสยามท่ามกลางความแตกต่างกันให้สามารถพัฒนาสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงให้เกิดความผาสุกร่วมกันได้เช่นเดียวกันกับพื้นที่อื่น ๆ ของสยามในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2537). *เมืองน่าน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศิลปะ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. (2552). *พม่าเสียเมือง* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.
- จังหวัดทหารบกน่าน. (2552). *พระเจ้านครน่าน*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอบอยซ์
- แซน ปัจจุสานนท์, พลเรือตรี และสวัสดิ์ จันทน์, นาวาเอก. (2510). *กรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส และการรบที่ปากน้ำเจ้าพระยา สมัย ร.ศ. 112*. กรุงเทพมหานคร: กรมยุทธศาสตร์ทหารเรือ, กองวิชาการ, แผนกตำรา.
- ตรี อมาตยกุล. (2513). *เมืองเหนือและเมืองใต้*. พระนคร: สำนักพิมพ์แพรวพิทยา.
- เดช บุนนาค. (2548). *การปกครองระบบเทศาภิบาลของประเทศไทย พ.ศ. 2435-2458: กระทรวงมหาดไทยสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. (2549). *ความคิดการเมืองไพร่กระจุกที่แห่งกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- ประกาศตั้งพระเจ้านครเมืองน่าน. (2446). *ราชกิจจานุเบกษา*, 20, 610-611.
- ประชุมศิลาจารึกสยาม ภาคที่ 1: จารึกกรุงสุโขทัย* (กรมศิลปากรพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระราชประสิทธิ์คุณ ณ สุสานวัดราชธานี จังหวัดสุโขทัย). (2515). ม.ป.ท.
- ภาสกร วงศ์ดาวิน. (2553). *สันชาติสันแผ่นดิน: การล่มสลายของราชวงศ์ในพม่า*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปิปปี้.
- รณรงค์ วงศ์โอปอ้อม. (2560). *ประวัติศาสตร์ไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสาร.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2554). *วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 10 แก้ไขปรับปรุง). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิมลพรรณ ปัตถวิชัย. (2547). *สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพ.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2540). *การปรับตัวของไทยและจีนในจักรวรรดินิยมใหม่* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นอ้อ แกรมมี่.
- สมโชติ อ๋องสกุล. (2560). *จากรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 9: อีกร่างก้าวของพระบรมเดชานุภาพ*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะมนุษยศาสตร์, ศูนย์ล้านนาศึกษา.
- สมศักดิ์ ลือราช. (2529). *ความสำคัญของเมืองแพร่และน่านในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* (พ.ศ. 2411-2453). ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

- สร้อยดี ประยูรเสถียร. (2523). *การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ (พ.ศ. 2436-2476)*. ปรินซ์นิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- สร้อยดี อ่องสกุล. (2559). *พินิจหลักฐานประวัติศาสตร์ล้านนา*. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ศูนย์ล้านนาศึกษา.
- สร้อยดี อ่องสกุล. (2561ก). *ประวัติศาสตร์ล้านนา ฉบับสมบูรณ์ (พิมพ์ครั้งที่ 12)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อัมรินทร์.
- สร้อยดี อ่องสกุล. (2561ข). *พื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะมนุษยศาสตร์, ศูนย์ล้านนาศึกษา.
- สุรพันธ์ ทับสุวรรณ และรุจิรา เตชางกูร. (2556). *หลักฐานรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมือง (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสง-ชูโต). (2504). *ประวัติการของ จอมพลและมหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสง-ชูโต)*. พระนคร: โรงพิมพ์ศรีหงส์.
- สุวิทย์ ชีรสาคัด. (2523). *ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส ร.ศ. 112-126: การเสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, คณะสังคมศาสตร์, ภาควิชาประวัติศาสตร์.
- สุวิทย์ ชีรสาคัด. (2552). *จักรวรรดินิยมเหนือแม่น้ำโขง*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- องค์การคำครุสภา. (2507). *ประชุมพงศาวดารเมืองเชียงใหม่ เล่ม 9*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน. (2549). *เล่าเรื่องวรรณคร*. น่าน: ผู้แต่ง.
- อนันต์ อมรรตย์. (2542). *พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้พลิกแผ่นดินสยาม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บางกอกบุ๊ค.
- อาณัติ อนันตภาค. (2556). *ประวัติศาสตร์พม่า: แผ่นดินแห่งความแตกแยก*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บีบีซี.
- Edwardes, M. (1967). *The west in Asia 1850-1914: A concise survey history of imperialism and its effects*. New York: G.P. Putnam and Sons.